

Outlook of The Turkish Economy: An Overview of The Covid-19 Pandemic and Post

Cansel Oskay^a

^aMersin University, Turkiye canseloskay@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-3740-6090>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(2), 87-109

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 20.02.2023

Revised: 21.03.2023

Accepted: 21.03.2023

Available Online: 20.04.2023

JEL Code: E00, E20, O20

Keywords: Covid-19 pandemic, economic crisis, global economy, Turkiye economy

Anahtar Kelimeler: Covid-19 salgını, ekonomik kriz, dünya ekonomisi, Türkiye ekonomisi

Outlook of The Turkish Economy: An Overview of The Covid-19 Pandemic and Post Abstract

In a global context, the Covid-19 pandemic has led to an increase in the number of cases and deaths in a very short time. Many restrictions and measures had to be taken by the public in all countries, albeit in different dimensions, to control the pandemic. While the number of cases and deaths decreased with these practices, the pandemic crisis turned into a global economic crisis as a result of the pressures on economic activities. Worldwide, there has been a contraction in the country's economies, loss of employment and an increase in unemployment, and a decrease in the global trade volume. At the same time, capital mobility has decreased with the effect of increasing uncertainty and liquidity problem has emerged in financial markets. Developing countries, which are largely foreign-dependent in economic growth and development, do not have a reserve currency, and have existing economic problems, have been more affected by the pandemic and the negative effects of the pandemic than developed countries. The Turkish economy, which is among the developing countries, has also been adversely affected by the Covid-19 pandemic. For this purpose, the study focuses on the Turkish economy and the economic outlook during and after the Covid-19 pandemic is evaluated with basic macroeconomic indicators. As a result, in the study covering the period of 2017-2022 on the Turkish economy, it is seen that the Covid-19 pandemic increased the deterioration in the existing macroeconomic indicators and despite the economic recovery in the post-pandemic period, the developments in both domestic and global dimensions negatively affected the economic outlook and dragged the country to a high vulnerability.

Türkiye Ekonomisinin Görünümü: Covid-19 Salgın ve Sonrasına Bir Bakış Öz

Küresel kapsamda Covid-19 salgını, çok kısa sürede vaka ve ölüm sayısının artmasına yol açmıştır. Salgını kontrol altına almaya yönelik, farklı boyutlarda da olsa, bütün ülkelerde kamu tarafından birçok kısıtlama ve tedbirlerin alınması gerekmiştir. Bu uygulamalarla vaka ve ölüm sayısı azalma gösterirken, ekonomik faaliyetler üzerinde oluşan baskılar sonucunda salgın krizi küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. Dünya genelinde ülke ekonomilerinde daralma, istihdam kaybı ve işsizlikte artış, küresel ticaret hacminde azalma görülmüştür. Aynı zamanda artan belirsizliğin de etkisiyle sermaye hareketliliği azalmış ve finansal piyasalarda likidite sorunu baş göstermiştir. Salgın ve salgının yarattığı olumsuz etkilerden, ekonomik büyüme ve kalkınmada büyük ölçüde dışa bağımlı, rezerv para birimine sahip olmayan ve mevcut ekonomik sorunları olan gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre daha fazla etkilenmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye ekonomisi de Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmiştir. Bu amaçla çalışma, Türkiye ekonomisine odaklanmakta olup Covid-19 salgın dönemi ve sonrası ekonomik görünüm temel makroekonomik göstergelerle değerlendirilmektedir. Türkiye ekonomisinin 2017-2022 dönemini kapsayan çalışmada sonuç olarak, Covid-19 salgınının mevcut makroekonomik göstergelerdeki bozulmayı arttırdığı ve salgın sonrası dönemde ekonomik toparlanmaya karşın, hem yurtiçi hem küresel boyutta yaşanan gelişmelerin ekonomik görünümü olumsuz etkilediği ve ülkeyi kırılganlığı yüksek bir konumuna sürüklediği görülmektedir.

To cite this document: Oskay, C. (2023). Outlook of The Turkish Economy: An Overview of The Covid-19 Pandemic and Post. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5(2), 87-109. doi: 10.47103/bilturk.1253686.

1. Giriş

Covid-19 salgını ilk olarak 2019 yılı sonlarında Çin’de başlayarak çok kısa sürede tüm dünyaya yayılmasıyla, birçok ülkede insan sağlığı ve ekonomik faaliyetleri içine alan çok boyutlu etkilere sahip küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Salgın sadece sağlık alanında değil ekonomik anlamda da bulaşıcı olmuş, emek, sermaye, mal ve hizmet hareketleri ile birbirine bağlı olan küresel ekonomiyi daha önce görülmemiş ölçüde olumsuz etkilemiştir (Strange, 2020, s. 456). Ülkelerin birbirine bu denli bağlı olması ile salgının iki ay gibi kısa bir sürede tüm dünyaya yayılması küreselleşmenin olumsuz yanını göstermiştir (Noy vd., 2020, s. 8-9). Yong’a göre (2020), bazı kesimler tarafından 1929 büyük buhran ile 2008 küresel mali krizinin bir karışımı olan Covid-19 salgını, küreselleşmenin temel bir gerçeklik haline gelmesinden bu yana yaşanan ilk büyük dünya krizi olup küresel ekonomiye etkisi emsalsizdir. Salgın küresel ekonomide en az üç şok dalgası yaratmıştır. Bu şoklardan birincisi, Çin’de başlayan salgının küresel tedarik zincirlerini bozarak arz şokuna yol açmasıdır. Daha sonra Avrupa ve Amerika Birleşik Devleti (ABD) gibi gelişmiş ülkelere sıçramasıyla ikinci dalga oluşmuş, küresel borsa çöküşü hızlanmış ve küresel tedarik zincirleri talep açısından da bozulmuştur. Gelişmekte olan ülkelere sıçraması ise üçüncü dalga olarak görülmektedir. Gerçekten de, zengin ya da fakir, büyük ya da küçük hiçbir ülke salgının yıkıcı gücünden kaçmayı başaramamıştır. Dünyada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, hızla bulaşarak insan yaşamını tehdit eden virüsü kontrol altına almak amacıyla, sınırlarını kapatmak ve insan hareketliliğini kısıtlayan büyük ölçekli tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Alınan bu tedbirler ile birlikte sağlık krizi ekonomik bir krize dönüşmüş ve ekonomik faaliyetlerde daha önce görülmemiş boyutta daralmalara yol açmıştır (Rungcharoenkitkul, 2021, s. 1). Dünyada geçmişte yaşanan 1929 büyük buhran, ikinci dünya savaşı, 2008 küresel mali kriz gibi birbirinden farklı çok sayıda krizlerin hepsi ekonomik faaliyetlerde ciddi daralmalara yol açmış ancak hiçbirinde arz ve talep şoku eş zamanlı olarak yaşanmamış ve ülkeler kapanarak insan hareketliliğini kısıtlamak zorunda kalmamışlardır (Buğra vd., 2020, s. 139). Ülkelerin sınırlarını kapatarak uluslararası seyahat kısıtlamaları ve sokağa çıkma yasakları getirmeleri, birçok işyerinin üretim faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmaları, hem arzı hem de iç ve dış talebi azaltarak, ülkelerin daha önce görülmemiş boyutta bir ekonomik durgunluk yaşamalarına neden olmuştur (World Bank, 2020, s. 133). Covid-19 salgının başlamasıyla birlikte ortaya çıkan ekonomik tablo aslında salgını yavaşlatmak için alınan önlemlerin bir yansımasıdır. Salgını kontrol altına alma sürecinde yaşanan belirsizlik ve söz konusu bu sürecin uzaması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde insanların tüketim, firmaların yatırım yapma isteklerini azaltmıştır.

Covid-19 salgın sürecinden, büyüme ve kalkınma için büyük ölçüde dış ticarete ve doğrudan yabancı sermaye girişlerine ihtiyaçları olan dışa bağımlılığı yüksek gelişmekte olan ülkelerin daha çok etkilenmesi söz konusudur. Çünkü gelişmekte olan ülkeler, Covid-19 salgını ve salgının yarattığı sağlık krizi, negatif arz ve talep şokları, emtia fiyat şokları, finansal şoklar ve döviz kuru krizleri gibi ağır ekonomik maliyetlerle başa çıkmakta zorlanacaklardır (Çakmaklı vd., 2020, s. 2). Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye de salgın ve salgının yarattığı maliyetlerden

olumsuz etkilenmiştir. Salgın öncesi dönemde başlayan Türkiye ekonomisinin makroekonomik sorunları, salgın ile birlikte küresel ekonomide yaşanan gelişmelerin de etkisiyle artış göstermiştir. Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisi üzerine etkilerinin net görülebilmesi amacıyla, çalışmada makroekonomik göstergelerdeki gelişim, salgın öncesi 2017 yılından itibaren ele alınmıştır. Çalışmanın odak konusu olan Türkiye ekonomisinin görünümü 2017-2022 dönemini kapsamakla birlikte, 2023 yılsonu tahminlerini de içermektedir. Çalışmada kullanılan veriler, Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB) istatistikleri ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bültenlerinden alınmıştır. Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle Covid-19 salgını küresel boyutta ele alınarak salgın dönemi, öncesi ve sonrası küresel ekonominin görünümü sonra Türkiye ekonomisinin görünümü bazı temel makroekonomik göstergeler yardımıyla değerlendirilmektedir. Aynı zamanda salgın sürecinde uygulanan para ve maliye politikaları ve etkileri de değerlendirilmektedir. Üçüncü kısımda ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. Covid-19 Salgın ve Sonrası Küresel Ekonominin Görünümü

Dünya genelinde mevcut ekonomik bunalıma ek olarak beklenmedik şekilde Covid-19 salgınının başlaması, 2020 yılının ilk yarısında küresel ekonomik faaliyetlerin hızla bozulmasına neden olmuştur. 2018 yılı ikinci yarısından itibaren başlayan ticaret savaşları, Brexit'e ilişkin belirsizlikler, bazı gelişmiş ülkelerdeki düşük ekonomik faaliyetler ve gelişmekte olan ülkelerdeki makroekonomik dengesizlikler gibi artan ekonomik, siyasi ve jeopolitik belirsizliklerin etkisiyle düşmeye başlayan ekonomik büyüme 2019 yılında da devam etmiştir. Başta Amerika Merkez Bankası (Fed) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB) olmak üzere birçok ülke merkez bankaları ekonomilerini desteklemek amacıyla genişletici para politikası uygulamaya ve faiz indirimine başlamışlardır. 2019 yılsonunda ticaret savaşı gerilimlerinin azalması ve destekleyici para politikası uygulamaları ile kısmen de olsa küresel ekonominin toparlanmaya başladığı olumlu bir görünüm oluşmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 10). Ancak 2020 yılının başında küresel makroekonomik görünüm, Covid-19'un küresel salgına dönüşmesiyle hızlı bir bozulma sürecine girmiştir.

Çin'de başlayan salgın, küresel olarak tedarik, talep ve güven olmak üzere 3 ana kanal üzerinden dünyaya yayılma göstermiştir. Çin'de başlayan üretim azalması, küresel tedarik zincirinde önemli aksamalara neden olmuş ve Çin ile ticari ilişkileri olan diğer ülkelerde de üretim faaliyetleri aksamıştır. Ülkelerarası ulaşımın kısıtlanmış olması da küresel ticaret hacminde ciddi kayıplar yaratmıştır. En önemlisi de salgının yarattığı korku ve belirsizliğin, tüketiciler ve firmalar arasında panik yaratmış olmasıdır. Dolayısıyla tüketim ve yatırım harcamalarının ciddi ölçüde düşmesiyle piyasalardaki işleyiş bozulmuştur (McKibbin& Fernando, 2020, s. 45). Sonuçta başta hizmet ve sanayi sektörleri olmak üzere, büyük veya küçük ölçekli

tüm firmalarda üretim durma noktasına gelmiş, firmaların gelirlerindeki azalışlar iflaslara ve istihdam kayıplarına neden olmuştur (ILO, 2020, s. 2).

Tablo 1’de Covid-19 salgın döneminde dünya ekonomisinin görünümü gösteren bazı temel makroekonomik göstergeler verilmektedir. Tablo 1’deki veriler incelendiğinde, öncelikle dünya ekonomisi büyüme oranının, 2019 yılında bir önceki yıla göre azalarak yüzde 2,8 seviyesine gerileme gösterdiği ve 2020 salgın yılında yüzde 3 oranında küçüldüğü görülmektedir.

Tablo 1: Dünya Ekonomisinde Bazı Makroekonomik Göstergeleri (%)

Dünya	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023**
Büyüme Oranı	3,8	3,6	2,8	-3,0	6,2	3,4	2,9
İşsizlik Oranı	5,9	5,7	5,5	6,9	6,2	5,8	5,8
Enflasyon Oranı(TÜFE)	3,3	3,6	3,5	3,2	4,7	8,8	6,5
Mal ve Hizmet Ticaret Hacmi	5,7	4,1	0,9	-7,8	10,4	5,4	2,4
Brent Petrol(dolar/varil)	52,9	66,15	61,2	41,8	69,4	98,2	85,5
Gelişmiş Ülkeler							
Büyüme Oranı	2,5	2,3	1,7	-4,4	5,4	2,7	1,2
Enflasyon Oranı (TÜFE)	1,7	2	1,4	0,7	3,1	7,3	4,6
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	1,0	0,8	0,7	0,4	0,6	-0,6	-0,3
Brüt Kamu Borç Stoku/GSYH	103,3	102,8	103,9	123,2	117,9	111,9	111,3
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ülkeler							
Büyüme Oranı	4,8	4,6	3,6	-1,9	6,7	3,9	4,0
Enflasyon Oranı (TÜFE)	4,5	5,0	5,1	5,1	5,9	9,9	8,1
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	-0,06	-0,2	-0,01	0,5	0,8	1,3	1,0
Brüt Kamu Borç Stoku/GSYH	50,3	51,6	53,8	63,7	63,7	64,5	67,5

Kaynak: IMF(2022a), IMF (2023), ILOSTAT

*:Tahmin

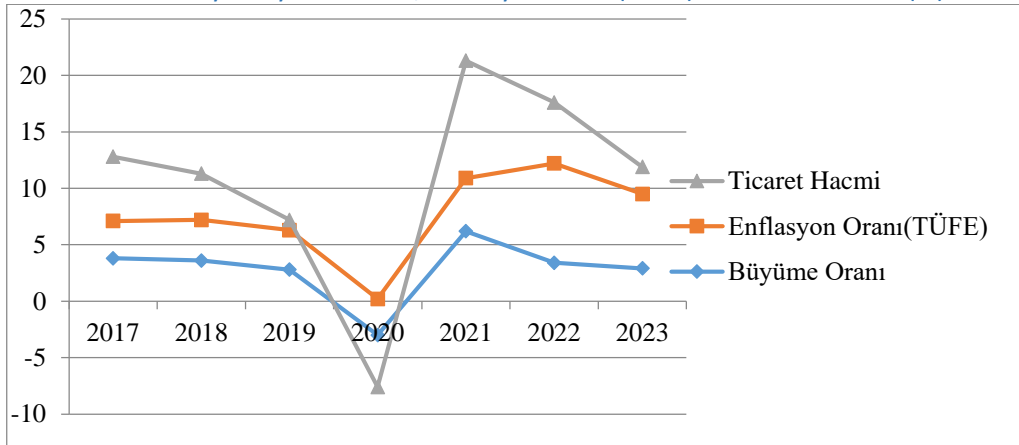
**Projeksiyon

Küresel büyümedeki bu daralma ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde hızla azalan ekonomik faaliyetlerden kaynaklanmıştır. 2019 yılında yüzde 1,7 oranında büyüyen gelişmiş ülkeler, 2020 yılında yüzde 4,4 oranında ciddi bir daralma göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme oranındaki daralma ise daha sınırlı seviyede kalmış ve 2019 yılında yüzde 3,6 büyüyen ekonomi 2020 yılında yüzde 1,9 oranında daralma göstermiştir. Dünya ticaret hacmi ise 2018 yılında yüzde 4,1 seviyesinde iken 2019 yılında yüzde 0,9 seviyesine gerilemiş ve 2020 salgın yılında ise yüzde 7,8 seviyesinde ciddi bir daralma göstermiştir. Bütün bunların etkisiyle dünya enflasyon oranında önemli bir değişme olmamış, hatta 2019 yılında yüzde 3,5 olan seviye, 2020 yılında yüzde 3,2 seviyesinde gerilemiştir. Salgın yılında gelişmiş ülkelerde enflasyon oranı bir önceki yıla göre 0,7 puan düşerken gelişmekte olan ülkelerde ise değişmemiş yüzde 5,1 seviyesini korumuştur.

Grafik 1’de, 2017-2023 dönemi dünya mal ve hizmet ticaret hacmi, enflasyon oranı (TÜFE) ve büyüme oranının eğilimi görülmektedir. Grafik 1’e baktığımızda, 2020 salgın yılında dünya ticaret hacmi ve büyüme oranı hızla negatif seviyeye düşerken enflasyonun da gerilediği görülmektedir. Dünya enflasyon oranındaki düşüşte, ülkelerin ekonomik faaliyetlerindeki yavaşlamalar ile birlikte üretim ve nakliye

kullanılan enerji fiyatlarının düşmesi etkili olmuştur. 2020 yılında hızla yayılan Covid-19 salgını ve salgına yönelik alınan tedbirler ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama, artan belirsizlik gibi nedenlerle, enerji türlerinden en fazla petrolün talebi azaltmış ve petrol fiyatındaki düşme hızı artmıştır. Brent petrolün ortalama varil fiyatı 2018 yılında 66,2 dolar iken 2019 yılında 61,2 dolara ve 2020 salgın yılında ise 41,8 dolar seviyesine kadar gerilemiştir. Ekonomik büyüme ve enerji fiyatlarındaki görülen düşüşün etkisiyle gelişmiş ülkelerde fazla veren cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranı artarken, gelişmekte olan ülkelerde 2019 yılında yüzde 0,01 seviyesinde açık veren bu oran, 2020 yılında yüzde 0,5 oranında fazlaya dönüşmüştür.

Grafik 1: Dünya Büyüme Oranı, Enflasyon Oranı(TÜFE) ve Ticaret Hacmi (%)

Kaynak: IMF(2022a) ve IMF (2023)

Küresel ekonominin hızla daraldığı, enflasyonun düştüğü ve belirsizliğin arttığı böylesi olumsuz bir ekonomik görünümde, politika yapıcıların belirlenen mali tedbirlere ek olarak hem ekonomik büyümeyi hem de finansal istikrarı korumaya yönelik kararlı hareket etmesi gerekmektedir (Adrian, 2020). Politika yapıcıların, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için önemli mali, parasal ve finansal önlemler almaları zorunluluk olmuştur. Salgının özellikle hane halkı, reel sektör ve finansal kesim üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla daha önce görülmemiş düzeyde mali teşvik ve parasal genişleme politikalarına başvurulmuştur (World Trade Organization, 2020). Öncelikle 2020 yılında salgına karşı başta Fed olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankaları genişletici para politikası uygulamaya başlamış ve politika faiz oranlarını yüzde 0-0.25 puan aralığına indirmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülke merkez bankaları da önceki krizlerde olmadığı kadar miktar genişlemesine ve varlık alımlarına yönelmişlerdir. Aynı zamanda borçların finansmanı, istihdamın desteklenmesi, işgücü piyasasında maliyetlerinin azaltılması, vergi muafiyeti ve indirimi gibi küresel ölçekte maliye politikaları da uygulanmaya başlanmıştır. Gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkelerin

genişletici ekonomi politikaları uygulamaları sonucunda kamu borçlanmaları artış göstermiş ve kamu borç stokunun GSYH'ya oranı olan kamu borç yükleri ciddi oranda artmıştır. Gelişmiş ülkelerin kamu borç yükü 2019 yılına göre 19,3 puan artarak yüzde 123,2 seviyesine yükselirken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran 9,9 puan artarak yüzde 63,7 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Tablo 1).

Covid-19 salgını ile birlikte iş hayatında da önemli değişiklikler olmuştur. Uzaktan ve esnek çalışma modellerine geçişler olduğu gibi vardiyalı çalışma modelinde de artışlar meydana gelmiştir. Ancak her sektörde söz konusu çalışma modelleri uygulanmadığı için bazı işletmelerdeki iş aksamaları üretimi önemli derecede azaltmıştır. Çoğu ülkede Covid-19 salgınının işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak, işyerinde çalışanları korumak, ekonomiyi ve işgücü talebini teşvik etmek, istihdamı ve geliri desteklemek gibi tedbirler alınmıştır (ILO, 2020, s. 9). İşgücü piyasasına yönelik alınan tedbirlere rağmen, Covid-19 salgınının yol açtığı küresel durgunluk işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiştir. 2020 yılında istihdam kayıpları artmış, işgücüne katılım azalmış ve küresel işsizlik oranı yükselmiştir. 2020 yılında küresel istihdam oranı salgın öncesi 2019 yılına göre, 2,4 puan düşerek yüzde 54,5, işgücüne katılım oranı 1,6 puan düşerek yüzde 58,6 ve işsizlik oranı 1,4 puan yükselerek yüzde 6,9 oranında gerçekleşmiştir (ILO, 2023, s. 138). Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre salgından korumaya yönelik verdiği mali destek ve teşviklerin daha düşük düzeyde kalması ve aşırıya ulaşmada yaşadıkları zorluklar nedeniyle istihdam kaybı ve işsizlik oranı artışı daha fazla olmuştur (ILO, 2022, s. 3). Uygulanan genişletici ekonomi politikaları ve aşılamanın yaygınlaştırılması nedeniyle 2021 yılından itibaren yasakların ve ülkelerarası kısıtlamaların kaldırılmasıyla, küresel ekonomide beklentilerin üzerinde toparlanma gerçekleşmiştir. Ekonomik faaliyetlerin artması enerjiye olan talebi arttırmış, ancak enerji arzındaki yetersizlik enerji fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Merkez Bankalarının uyguladığı genişletici para politikaları ve verilen mali teşvikler sayesinde hızlı artan talep ile küresel büyüme ve istihdam artışı sağlanırken, aynı zamanda artan enerji fiyatları, yetersiz arz ve lojistik nedenleriyle küresel enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere, 2021 yılında dünya büyüme oranı yüzde 6,2'ye ve dünya ticaret hacmi yüzde 10,4 seviyesine hızla yükselirken, dünya işsizlik oranı yüzde 6,2'ye gerileyerek olumlu görünüm oluşmuştur. Ancak aynı dönemde varil başına Brent petrol fiyatı 69,4 dolara yükselmiş ve dünya enflasyon oranı 2020 yılına göre 1,5 puan artarak yüzde 4,7 seviyesine ulaşmıştır. Dünyada gelişmiş ülke ekonomik göstergelerine göre, 2021 yılında 2,4 puan artışla yüzde 3,1'e yükselen enflasyon oranı hariç olumlu bir ekonomik görünüm sergilenmiştir. Gelişmiş ülkeler büyüme oranı önceki salgın yılına göre 9,8 puan artarak yüzde 5,4'e, ticaret hacmi yüzde 9,4 seviyesine yükselmiştir. İşsizlik oranı 1 puan azalarak yüzde 5,6, cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranı 0,2 puan artarak yüzde 0,6 seviyesine yükselmiştir. Brüt kamu borç stokunun GSYH'ya oranı ise 5,3 puan azalarak yüzde 117,9 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde dünyada yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin 2021 yılı makroekonomik görünümü de farklı değildir. Büyüme oranı önceki salgın yılına göre 8,6 puan artışla yüzde 6,7, ticaret hacmi yüzde 12,1, cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranı yüzde 0,84 ve enflasyon oranı

yüzde 0,8 puan artarak 5,9 seviyesine yükselmiştir. Aynı yıl yüzde 63,7 seviyesinde aynı kalan kamu borç yükünün, salgın öncesine göre en az 10 puan üzerinde olduğu görülmektedir.

Dünya ekonomisi çoğu ülkede salgının etkilerinin de hafiflemesiyle birlikte toparlanırken, 2022 yılı başında Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlaması enerji ve gıda krizini derinleştirmiş, ekonomik riskler, jeopolitik ve sosyal gerilimler artmış ve küresel ekonomik beklentileri ciddi biçimde geriletirerek olumlu görünümü değiştirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda birçok ülkede enflasyon, artan enerji, gıda ve emtia fiyatları, işgücü azlığı ve arz kesintileri nedeniyle ciddi biçimde yükselmiştir (IMF, 2022b). Enflasyon sorunu ülkelerin beşte dördünden fazlasında yüzde 6 oranının üzerine çıkmış, sürekli hale gelen fiyat artışları enflasyonun devam edeceği beklentilerinin oluşmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır görülmeyen enflasyon sorununun kalıcı hale gelme beklentisi, başta Fed ve AMB olmak üzere birçok merkez bankasının sıkı para politikası uygulamasına ve politika faiz oranlarını arttırmaya yöneltmiştir. Bu gelişmeler küresel olarak finansal piyasaların sıkılaşmasına yol açmış ve dünyada üretimin faaliyetlerinin gerilemesiyle büyüme oranı ve ticaret hacmi düşerken enflasyon oranı yavaş da olsa gerilemeye başlamıştır (Adrian vd., 2023). IMF (2023) yayınladığı rapora göre, 2022 yılsonunda dünya büyüme oranı yüzde 3,4'e, ticaret hacim oranı yüzde 5,4'e kadar gerileyeceği, enflasyon oranının ise 4,1 puan artarak yüzde 8,8'e yükseleceği beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde bir önceki yıla göre 4,2 puan artarak yüzde 7,3 seviyesine yükseleceği beklenen enflasyon oranı, yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ülkelerde de bir önceki yıla göre 4 puan artarak yüzde 9,9'a ulaşacağı tahmin edilmektedir (Bkz. Tablo1). Grafik 1'de görüldüğü üzere 2022 yılında büyüme ve ticaret hacmi ciddi biçimde azalırken enflasyon yükseliş göstermektedir. 2023 yılında ise dünya büyüme oranı ve ticaret hacminde azalış eğilimi devam ederken enflasyonun da düşeceği beklenmektedir. Dünyada özellikle gelişmiş ülkelerin büyüme oranının yüzde 1,2 seviyesine kadar düşeceği öngörülmektedir. Bu beklentilerin gerçekleşmesi, yüksek enflasyon sorunu yaşanan ülkelerde, başta Fed ve AMB olmak üzere merkez bankalarının, enflasyonu kontrol altına alınincaya kadar, politika faiz oranlarını arttırmaya devam etmelerine bağlı olacaktır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Ekonomik Görünüm 2022 raporunda dünya ekonomisi için 2023 yılı büyüme oranı yüzde 2,2 seviyesine düşeceği tahmin edilirken, birçok ülkede düşmekle birlikte hala devam eden yüksek enflasyonla mücadelede daha sıkı para politikası ve destekleyici maliye politikasının gerekliliği belirtilmektedir. Birleşmiş Milletlerin Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler 2023 raporuna göre küresel ekonomik büyüme, Covid-19 salgınının etkilerinin hafiflemesine rağmen halen devam etmekte olması, Rusya-Ukrayna savaşının gıda ve enerji krizine yol açması, artan borç yükü ve yüksek enflasyonun etkisiyle 2022 yılında yüzde 3'e, 2023 yılında yüzde 1,9 seviyesine kadar düşeceği beklenmektedir. Aynı zamanda birçok ekonomik, finansal, jeopolitik ve çevresel risklerin devam

etmesi nedeniyle kısa vadede ekonomik görünümün belirsizliğini koruduğu belirtilmektedir.

2021 yılından itibaren küresel ekonominin toparlanmasının etkisiyle dünya istihdam ve işgücüne katılım oranlarında artış ve dünya işsizlik oranında azalış görülmesine rağmen işgücü piyasası göstergeleri halen salgın öncesi 2019 yılı seviyesine ulaşamamıştır. 2022 ve 2023 yıllarında küresel işsizlik oranı yüzde 5,8 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. ILO (2023b) raporuna göre, küresel işgücü piyasasının toparlanmasındaki en önemli engel, jeopolitik gerilimler, artan belirsizlik, Rusya-Ukrayna savaşı ve küresel tedarik zincirinde yaşanan sıkıntıların yarattığı stagflasyon koşulları olduğu belirtilmektedir (ILO, 2023, s. 138).

Dünyada 2021 yılında başlayan enflasyon artışını kontrol altına alabilmek için yükselen faizler, özellikle yüksek döviz borçlanması ve dış finansman ihtiyacı yüksek olan gelişmekte olan ülke ekonomilerinin görünümünü giderek zayıflatmakta ve finansal kırılganlıklarını arttırmaktadır. Gelişmiş ülke merkez bankalarının yükselttiği faiz oranları aynı zamanda tahvil faiz oranlarını da yükseltmekte ve gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye çıkışlarının bu ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde oluşan finansman açıkları, yatırımların azalmasına, azalan döviz arzı ve artan döviz talebi ile döviz kurunun yükselmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla finansal kırılganlığı yüksek gelişmekte olan ülkelerde, büyüme oranı düşerken enflasyon oranı yükselmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde dış talep azalışı ile ihracatın gerilemesi, turizm gelirlerinin azalması, yabancı sermaye girişlerinin durması hatta sermaye çıkışlarının hız kazanması, finansman açığı ve döviz kuru yüksekliğine ve ülke para birimlerinin döviz karşısında değer kaybetmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda finansal piyasalara erişimlerinin zorlaşması, dış borç ve borçlanma maliyetlerinin artmasına, finansal piyasalarda dengelerin bozulmasına ve mevcut yapısal sorunlarının ağırlaşması neden olmaktadır. Özellikle salgın öncesinde işsizlik ve enflasyon gibi mevcut ekonomik sorunları olan ülkeler yaşanan krizden daha ağır etkilenmektedir (Loayza&Pennings, 2020).

Covid-19 salgın kriziyle birlikte artan dünya ticaret hacmi daralması ve ekonomik durgunluk, salgın sonrası yaşanan küresel gelişmeler sonucu kalıcı hale gelen enflasyon sorunu ve enflasyonu kontrol altına alma amacıyla ülkelerin parasal sıkılaştırma ve faiz artırımı, rezerv para birimine sahip olmayan gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin ekonomik görünümü bundan sonraki bölümde değerlendirilmektedir.

3. 2017-2022 Dönemi Türkiye Ekonomisinin Görünümü

3.1. Türkiye' de Covid-19 Salgın Öncesi Dönem

Türkiye ekonomisi Covid-19 salgınına finansal kırılganlığının yüksek olduğu kötü bir dönemde yakalanmıştır. 2016 yılında 15 Temmuz darbe girişimi ile artan belirsizlik ortamında üretim konusunda kayıplar yaşayan Türkiye ekonomisi, 2017 yılında toparlanmış ancak 2018 yılının ikinci yarısında döviz kurunda başlayan yükselme ve artan enflasyon ekonomik görünümü tersine döndürmüştür (Eryüzlü, 2020, s. 11). 2017 sonrası uygulanan genişletici para ve maliye politikaları sonucunda enflasyon

yükselirken Türk Lirası (TL) değer kaybetmeye başlamıştır (Çakmaklı vd., 2020, s. 6-7). Kredi derecelendirme kuruluşlarından S&P, Fitch ve Moody's'in Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılamaz-spekülatif seviyeye düşürmeleri ekonominin güvenilirliğini azaltmış ve kredi temerrüt takası (Credit Default Swap-CDS primi) yükselmeye başlamıştır. Finansal kırılganlığın ve ülke riskinin yüksek olduğu bu dönemde, yabancı sermayenin ülkeden çıkmaya başlaması ve yurtiçi yerleşiklerin döviz taleplerinin artması döviz kurunun yükselmesinde önemli bir rol oynamış ve TL değer kaybetmiştir. Döviz kuru artışının enflasyon ve faiz artışına, yurt içi talep azalışına neden olması ile başta sanayi sektörü olmak üzere bütün sektörlerde üretim faaliyetleri azalmıştır. Dolayısıyla büyük istihdam kaybı yaşanarak işsizlik artmış, döviz açığı artan firmaların faaliyetleri önemli derecede aksamış ve sonuçta ekonomik büyüme ciddi oranda gerilemiştir. 2018 yılında artan ülke riski nedeniyle döviz kuru ve faiz oranı birlikte yükselmiştir Türkiye ekonomisinde 2018 yılı ortasından itibaren başlayan ekonomik göstergelerdeki bozulmalarda özellikle döviz piyasasında yaşanan dalgalanmaların etkisi önemli olmuştur (Özatay, 2020, s. 256).

Tablo 2'de Türkiye ekonomisinin bazı temel makroekonomik göstergeleri verilmiştir. Tablo 2'den Covid-19 salgın öncesi 2017-2019 dönemini incelediğimizde, 2017 yılında yüzde 7,5 olan ekonomik büyüme oranının 2018 yılında yüzde 3'e gerilediği görülmektedir. Ekonomik büyümedeki yavaşlama 2019 yılında da devam etmiş, yılsonunda büyüme oranı yüzde 0,9'a kadar düşerken işsizlik oranı yüzde 13,6'a yükselmiştir. 2018 yılında ekonomik büyüme oranının azalması ve döviz kuru artışının etkisiyle artan ihracat ve azalan ithalat sonucunda cari açık azalmıştır.

Tablo 2: Türkiye Ekonomisinin Temel Bazı Makroekonomik Göstergeleri (%)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
Büyüme Oranı	7,5	3,0	0,9	1,8	11,4	5,0	5,0
İşsizlik Oranı	10,9	11,0	13,6	12,8	11,2	10,2	10,4
Enflasyon Oran (TÜFE)	11,92	20,30	11,84	14,60	36,08	64,22	24,9
Bütçe Dengesi/GSYH	-1,5	-1,9	-2,9	-3,4	-2,7	-1,0	-3,5
Cari Denge/GSYH	-5,5	-3,5	0,7	-5,1	-1,8	-5,6	-2,5
İhracat/İthalat Oran	68,9	76,6	86,0	77,3	83,0	70,8	76,8
Brüt Kamu Borç Stoku/GSYH	28,2	28,4	30,8	35,9	37,9	-	-

Kaynak: TÜİK, HMB

*: OVP (2023-2025)

Bu dönemde yükselen döviz kurunun etkisiyle TL'nin değer kaybı sonucunda artan ihracat dış ticareti olumlu etkilemiş, 2017 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 68,9 iken 2018 yılında yüzde 76,6'a ve 2019 yılında yüzde 86'a kadar yükselmiştir. 2019 yılında iç talepteki azalma, petrol fiyatlarındaki düşüş ve turizm gelirlerindeki artışın da etkisiyle cari açık fazlaya dönüşmüştür. 2017 yılında cari işlemler açığının GSYH içindeki payı yüzde 5,5 iken 2018 yılında yüzde 3,5'e düşmüş, 2019 yılında ise cari işlemler hesabının GSYH'ya oranı yüzde 0,7 olarak fazla

vermiştir. Aynı dönemde uygulanan genişletici maliye politikası bütçe açığının artmasına neden olmuştur. 2019 yılında yerel seçimlerin olması, ekonomiyi destekleyici genişletici politikaların uygulanması ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamanın etkisiyle kamu gelirlerinin azalması sonucunda bütçe açığı hızlı artış göstermiş ve GSYH'ya oranı yüzde 2,9 olmuştur. Artan faiz dışı bütçe açığının GSYH'ya oranı ise yüzde 0,6'olmuştur. Covid-19 salgın öncesinde artan bütçe açığı kamunun borçlanma gereğini de arttırmış ve kamu borç yükü 2018 yılında yüzde 28,4 iken 2019 yılında yüzde 30,8'e yükselmiştir.

2018 yılı sonunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin sıkı para politikası uygulayarak politika faiz oranını yükseltmesi, iç talebin azalması, döviz kurundaki dalgalanmanın azalmasıyla TL'nin görece istikrarlı bir seyir izlemesi ve emtia fiyatlarındaki düşüşün de etkisine bağlı olarak enflasyon oranı 2019 yılında yüzde 20,34'den yüzde 11,84'e gerilemiştir. Enflasyondaki iyileşme, küresel ticaret savaşları ve belirsizlik ortamında başta Fed olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının faiz indirimi ve genişletici para politikası uygulamaları küresel likidite koşullarını iyileştirmiş ve TCMB ekonominin toparlanması amacıyla 2019 yılının ikinci yarısından itibaren politika faizini indirmeye başlamıştır (Eryüzlü, 2020, s. 11). 2019 yılı başlarında yüzde 24 olan politika faiz oranı yüzde 12 düzeyine kadar indirilmiştir. Aynı zamanda TCMB, yıl boyunca zorunlu karşılık oranlarında değişiklikler yaparak finansal istikrarı sağlamaya ve kredi arzını arttırmaya yönelik politikalar uygulamıştır (TCMB, 2023). Dolayısıyla politika yapıcılar tarafından sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi, enflasyonun kontrol altına alınabilmesi ve mali disiplinin sağlanabilmesi amaçlanarak etkin yeni politikalar geliştirmiştir. Böylece 2019 yılsonuna doğru Türkiye ekonomisinde gözlenen olumlu eğilim ile CDS primi, faiz ve enflasyon hızla düşmeye ve TL istikrar kazanmaya başlamışken, 2020 yılı Mart ayında Covid-19 salgınından kaynaklanan bir kriz ortamına girilmiştir.

Türkiye ekonomisi 2019 yılsonunda toparlanmaya başlasa da Covid-19 salgın öncesi 2017-2019 dönemi sıkıntılı geçmiştir. Bu dönemde gerçekleşen yüksek risk primi, artan döviz talebi, artan TL değer kaybı, düşük büyüme oranı, yüksek işsizlik oranı, yüksek enflasyon oranı, yüksek bütçe açığı ve yüksek kamu borç yükü Türkiye ekonomisinin görünümünü zayıflatmıştır. Aynı zamanda küresel kapsamda yaşanan ticaret savaşları, Brexit süreci, Avrupa ve Japonya'da mevcut ekonomik durgunluk, küresel ekonomide resesyon beklentisine bağlı olarak Fed'in faiz indirmesi ve jeopolitik istikrarsızlıklar gibi nedenler de Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyerek zayıf görünümünü arttırmıştır (Serkeya& Baş, 2021, s. 154). Covid-19 salgını dünya genelini olduğu gibi Türkiye ekonomisini de ciddi ölçüde olumsuz etkilemiş, salgın öncesi başlayan ekonomik sorunlar ağırlaşmıştır. Bundan sonraki bölümde Covid-19 salgınının en ağır hissedildiği 2020 yılı ekonomik görünümü ve salgına yönelik alınan önlemler ile uygulanan ekonomi politikalarından bahsedilecektir.

3.2.Türkiye'de Covid-19 Salgın Dönemi

Türkiye'de 2020 yılı Mart ayında ilk vakanın görülmesiyle, Covid-19 salgını kısa sürede yayılmış, yurtçinde vaka ve ölüm sayıları artmaya başlamıştır. Türkiye'de de

diğer ülkeler gibi salgını kontrol altına almaya ve toplumsal etkilerini azaltmaya yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. Sosyal mesafeyi azaltmaya yönelik hafta sonları sokağa çıkma yasakları, şehirlerarası seyahat kısıtlamaları, yurtdışından geri dönen vatandaşlar için karantina uygulamaları, uluslararası taşımacılıkta kısıtlamalar, okullarda uzaktan eğitime geçilmesi, lokanta, kuaför, spor salonları, eğlence mekânları, sanatsal faaliyetler vb hizmet veren halka açık işletmelerin kapatılması, havayolları şirketlerin uçuşlarını durdurmaları, fabrikaların düşük kapasitede çalışmaları gibi birçok tedbir zorunlu olarak uygulanmaya başlanmıştır (Çalışkan& Dayıoğlu, 2021, s. 45). Alınan tedbirler ile üretimdeki azalmalar ekonomik anlamda sıkıntılara yol açmış, işten çıkarmaların artmasıyla istihdam kaybı yaşanmıştır. Aynı zamanda meydana gelen gelirsizlik ve belirsizlik hem tüketim hem yatırım harcamalarını etkilemesiyle talep azalmasını da beraberinde getirmiştir. Covid-19 salgınının hem arz hem talep kaynaklı yol açtığı ekonomik durgunluk, Türkiye ekonomisinde başta imalat sanayi, hizmetler ve turizm sektörü olmak üzere birçok kesimi olumsuz biçimde etkilemiş, üretim faaliyetleri yavaşlamış ve ekonomik büyüme azalmıştır. Türkiye ekonomisi salgından özellikle yılın ikinci çeyreğinde belirgin biçimde etkilenmiş, ekonomi ciddi oranında daralmış ve işsizlik oranı artmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 23). Dolayısıyla Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi salgının yol açtığı ekonomik sorunların giderilmesi için genişletici maliye ve para politikaları uygulanmıştır.

3.2.1. Türkiye’de Covid-19 Salgın Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları

Covid-19 salgınının ve alınan önlemlerin ekonomi üzerine olumsuz etkilerini önlemek amacıyla 18 Mart 2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi açıklanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 23). Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi ile işgücü piyasasına gelir destekleri ve sosyal transferlerle, düşük gelirli hane halklarına ve nakit akışı bozulan işletmelere gerekli kaynak ve likidite sağlamak, temel sektörlerin faaliyetlerini destekleyerek istihdam ve üretim faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak hedeflenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de genişletici parasal ve mali politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi mali, finansal ve sosyal önlemler içermektedir. Bu kapsamda, bazı vergilerde erteleme ve indirim uygulamalarını içeren mali önlemler, kredi ödeme güçlüklerine ve finansman ihtiyaçlarına yönelik finansal önlemler ve toplumdaki düşük gelirli ve gelirsiz kesimin korunması ile istihdamın devamlılığının sağlanmasını amaçlayan sosyal önlemler alınmıştır (TCMB, 2020a, s. 72-73). Maliye politikası kapsamında açıklanan mali teşvik paketi diğer ülkelerin benimsediği genel çerçeve ile uyumlu olmasına rağmen, GSYH içindeki payı yaklaşık yüzde 10 olan G20 ülkelerinin ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Türkiye’nin mali teşvik paketi GSYH’nın sadece yüzde 2’si olup G20 ülkeleri arasında 16. sırada yer almıştır (Çakmaklı vd., 2020, s. 7-8). Mali teşvik paketin kapsamı daha sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda alınan yeni

tedbirler ile genişletilmiş, böylece toplumun tüm kesimlerinin bu süreçte desteklenmesi sağlanmıştır. Bu ek önlemler arasında, sağlık çalışanlarının performans ödemelerinin artırılması, belediye kesintilerinin üç ay ertelenerek kaynak yaratılması, “Temel İhtiyaç Desteği” ile halka kamu bankalarından düşük maliyetli kredi imkânı sağlanması, dış ticaret finansmanını desteklemek için ihracat sektöründeki KOBİ’ler için yeni bir TL kredilendirme tesisi kurulması ve “Milli Dayanışma Kampanyası” başlatılması yer almaktadır (TCMB, 2020a, s. 74). Türkiye’de uygulanan maliye politikaları daha çok, krizden en çok etkilenen sektörlerle üretim desteği ve teşvik politikalarını, hanehalkı ve şirketlere gelir ve istihdamı destekleme amacıyla ihtiyaç duyulan likiditeyi sağlama, borçları erteleme ve işsizlik ödeneklerini içermiştir.

Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisine olumsuz etkilerini azaltmak amacı ile TCMB, 2020 yılı Mart ve Nisan aylarında kapsamlı önlem paketleri açıklamıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 51). TCMB’nin getirdiği tedbirler, reel ve bankacılık sektörlerine gereksinim duydukları tüm likiditeyi uygun koşullarla sağlamaya yöneliktir. Genel olarak bu tedbirler, bankalara esnek likidite yönetimi sağlama, reel sektöre kredi desteğinde devamlılığı sağlama ve ihracat yapan firmaları destekleme, reeskont kredi düzenlemeleriyle ihracat yapan firmalara nakit akışı desteği sağlama, devlet iç borçlanma senetleri piyasasının likidite ihtiyacını destekleyerek parasal aktarım mekanizmalarını güçlendirme gibi dört temel amaca yönelik olmuştur (TCMB, 2020b).

Türkiye’de 2020 yılında genişletici maliye ve para politikasının etkin biçimde birlikte uygulanması sonucunda, ikinci çeyrekte ciddi küçülen ekonomi üçüncü çeyrekte güçlü toparlanma göstererek yılsonunda yüzde 1,8 oranında büyümüştür. Aynı dönemde dünya ekonomisi yüzde 3,0 daralırken Türkiye, Çin’den sonra ekonomisi büyüyen ikinci ülke olmuştur. Ancak ekonominin canlanması ve istihdam kaybının azaltılmasına yönelik genişletici ekonomi politikaların en önemli maliyeti, yükselen enflasyon ve TL’nin dış değer kaybı olmuştur. Salgın ile artan ülke riskinin yarattığı belirsizlik ortamı, yabancı sermaye çıkışlarıyla birlikte artan döviz kuru, artan para arzı ve ucuz kredi hacmi ve artan bütçe açığı sonucunda yüksek enflasyon sorunu başlamıştır. Tablo 2’den görüleceği gibi enflasyon oranı 2020 yılında önceki yıla göre 2,76 puan artarak yüzde 14,60 oranına yükselmiştir. Türkiye’de yükselen enflasyonun asıl belirleyicisi, salgın döneminde özellikle dayanıklı tüketim mallarına olan artan talebin yarattığı talep enflasyondan daha çok artan döviz kuru kaynaklı maliyet enflasyonu olmuştur. 2020 yılı sonlarında ekonomi yönetiminin değişmesi ve politika faizlerinin yükseltilmesiyle döviz kurunda bir miktar gerileme olsa da artan yurtdışına sermaye çıkışları ve yurtiçi yerleşiklerin artan döviz talebi ile döviz kuru tekrar yükselişine devam etmiştir. TCMB, Ağustos ayından itibaren yurtiçi piyasalarda görülen dalgalanmayı azaltmaya yönelik olarak likidite para politikasında sadeleştirmeye gitmiş ve sıkılaştırıcı tedbirler uygulama kararı almıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 53). TCMB tarafından salgının başlamasıyla Mayıs ayında yüzde 8,25’e kadar düşürülen politika faiz oranını, enflasyonu ve enflasyonist beklentileri kontrol altına alınmasını sağlamak amacıyla, Eylül ayında 10,25’e ve yılsonunda yüzde 17 seviyesine yükseltilmiştir (TCMB, 2023). 2020

yılsonunda salgın öncesi gibi hem döviz kuru hem faiz yükseliş göstermiştir. Bunun en önemli sebebi salgınla birlikte artan belirsizlik ve güvensizlik ortamında artan ülke riskidir. Bu durum yabancı yatırımcıların beklentilerini olumsuz etkilemiş ve yatırımlarla ilgili risk algısını gösteren CDS primi yükselmiştir. Salgının başlarında 600 baz puan olan CDS primi yılın son çeyreğine kadar değişmemiştir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının tümü Türkiye'nin kredi notunu ciddi ölçüde düşürmüşler ve yatırım yapılabilir seviyenin 4-5 kademe altında belirlemişlerdir. Ekonominin ciddi ölçüde kırılgan olduğunu gösteren bu gelişmeler aynı zamanda kamunun borçlanma koşullarını ve maliyetini de olumsuz etkilemiştir (Oskay, 2022, s. 180).

Covid-19 salgın döneminde gerek faiz dışı harcamalar gerek faiz harcamalarındaki artış ve vergi gelirlerindeki azalış merkezi yönetim bütçe açığının artmasına neden olmuştur. Salgın ve salgının ekonomik etkilerini azaltmak amaçlı hane halkı, reel sektör ve sağlık sektörüne verilen desteklerle artan kamu harcamaları ile ertelenen vergiler ve vergi indirimleri vb uygulamalarla azalan kamu gelirleri sonucunda bütçe yüzde 3,4 oranında açık vermiştir (Bkz Tablo 2). Covid-19 salgın döneminde bir taraftan bozulan mali disiplin, artan bütçe açığı bir taraftan kamu borçlanmasını arttırmış diğer taraftan ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasıyla GSYH'nin azalması, toplam kamu borç stokunun GSYH'ya oranı olan kamu borç yükünün ciddi oranda artmasına neden olmuştur. 2020 yılında kamu borç yükü 5,1 puan artarak yüzde 35,9'a kadar yükselmiştir. Aynı zamanda kamu borç stok yapısında stratejik ölçüt ve ilkelerden uzaklaşmış, daha çok kısa vadeli, değişken faizli, TÜFE'ye endeksli ve özellikle döviz cinsi borçlanmanın payının artması kamu borç yönetiminde risklerin oluşmasına neden olmuştur (Oskay, 2022, s. 187). 2020 salgın yılında toplam borç stoku içinde döviz cinsi stok payı, 2019 yılına göre 6,5 puan artarak yüzde 56,2'e yükselmiştir. Bu gelişmede 2018 yılından itibaren toplam iç borç stoku içindeki döviz pay artışının etkili olduğunu söyleyebiliriz. 2018 yılında iç borç stoku içinde sadece yüzde 1,0 olan döviz payı 2019 yılında yüzde 11,5'e, 2020 yılında salgının etkisiyle 13,6 puan artarak yüzde 25,1'e kadar yükselmiştir (Oskay, 2022, s.178-179).

Salgın döneminde düşük düzeyde olsa da ekonomik büyümenin temel nedeni, büyük ölçüde verilen teşvikler, kamu destekli krediler, düşük faiz politikası ile artan para arzı ve genişletici maliye politikaları sonucu artan bütçe açığının yanı sıra cari açık artışıdır. 2020 yılında Covid-19 salgını cari işlemler dengesinde ciddi bir bozulmaya neden olmuştur. Tablo 2'de görüldüğü üzere 2019 yılında fazla veren cari işlemler dengesinin GSYH içindeki payı 2020 yılında yüzde 5,1 oranında rekor düzeyde açık vermiştir. Aynı zamanda mal ve hizmet ihracatının gerilemesi ve altın ithalatının artması ile dış ticaret açığı artmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı 2020 yılında önceki yıla göre 8,7 puan azalarak yüzde 77,3 olarak gerçekleşmiştir. Küresel ticarete mevcut sıkıntılarla birlikte salgının dünya ekonomisinde yarattığı durgunluk, ihracatı olumsuz etkilerken enerji fiyatlarının düşmesi ithalatı ucuzlatmasıyla dış ticaret açığı üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Ancak aynı zamanda yaşanan küresel belirsizlik artışının neden olduğu altın ithalatının artması

sonucunda cari işlemler dengesi beklenenin üzerinde açık vermiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020b, s. 6-7). Bu durum aynı zamanda seyahat kısıtlamalarıyla artan turizm gelirindeki ciddi düşüşlerin hizmetler gelirini düşürmesinin de rolü olmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020, s. 69-70).

Covid-19 salgını ve salgına yönelik alınan önlemlerden en çok etkilenen işgücü piyasası olmuştur. 2020 yılında kısa çalışma ödeneği, işten çıkarma yasağı ve ücretsiz izin uygulamaları gibi işgücü piyasasına yönelik alınan önlemlerin etkisi ve salgından dolayı işgücüne katılımın ciddi oranda azalması sonucunda genel işsizlik oranı 2019 yılsonuna göre 0,8 puan azalarak yüzde 12,8'e gerilemiştir (Bkz. Tablo 2). Salgın döneminde özellikle kadın ve gençlerin işgücüne katılımı rekor düzeyde azalma göstermiştir. Salgın dönemde esnek ve evden çalışmaya geçilmesine rağmen çoğu kadının ev içi iş, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi yüklerinin artması ile işgücü piyasasından erkeklere göre daha hızlı çekilmişlerdir (Oskay, 2020, s. 302). 15-24 yaş arası genç nüfusun işsizlik oranı da rekor seviyeye ulaşmış, her dört gençten biri işsiz duruma gelmiş, istihdam, eğitim ve öğretimde olmayan gençlerin genç nüfus içindeki payı (NEET) ise hızla artmıştır (Oskay, 2020, s. 297).

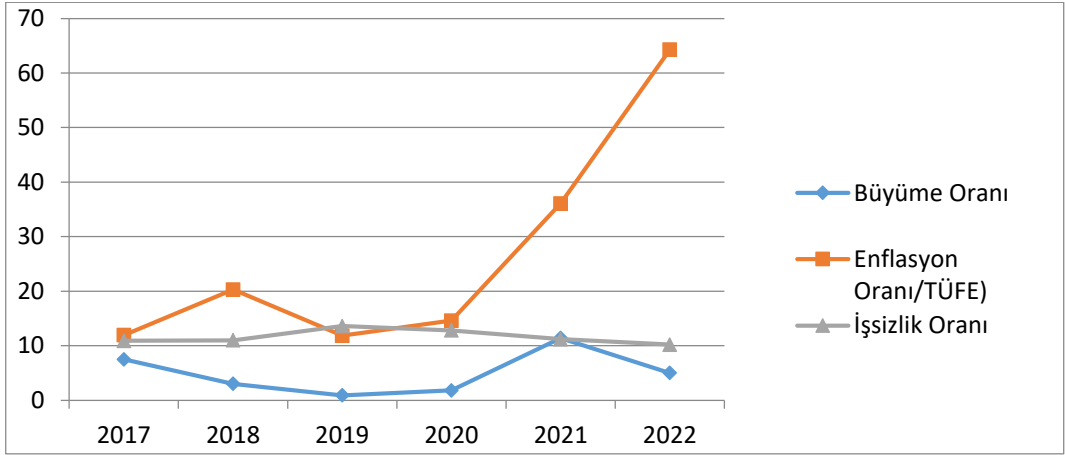
Covid-19 salgınının en ağır hissedildiği 2020 yılı, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de salgın ve salgının toplumsal ve ekonomik etkilerini önleme çabalarıyla geçmiştir. Covid-19 salgın öncesi başlayan zayıf ekonomik görünümün, 2020 yılsonuna kadar salgın ve salgına yönelik alınan önlemlerin etkisiyle ağırlaşarak devam etmiştir. Ancak 2020 yılı sonunda aşılamanın yaygınlaşması, kısıtlamaların ve alınan önlemlerin kademeli olarak kaldırılmaya başlanması ve uygulanan genişletici ekonomi politikalarının etkisiyle ekonomi toparlanmaya başlamıştır. Bundan sonraki bölümde salgın sonrası döneminde Türkiye'nin ekonomik görünümü değerlendirilmektedir.

3.3. Türkiye'de Covid-19 Salgın Sonrası Dönem

Türkiye ekonomisinde 2021 yılına girerken, büyüme oranı düşük olmakla birlikte enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe açığı, cari açık, CDS risk primi, faiz oranı ve döviz kuru yüksektir. 2021 yılında da Covid-19 salgınının etkileri devam etmekle birlikte ekonominin toparlanmaya başladığını gösteren en önemli gösterge, ekonomik büyümenin potansiyelin oldukça üzerinde gerçekleşmesidir. 2020 salgın döneminde dış ticaret, ulaştırma, imalat ve turizm sektöründe yaşanan ciddi daralma, 2021 yılında tersine dönmüş ve ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamıştır. Tarım ve inşaat sektörü gerilese de özellikle sanayi ve hizmetler sektöründeki olumlu gelişmeler büyümenin belirleyicisi olmuştur. Aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde artış işgücü piyasasını da olumlu etkilemiş, istihdam artmış ve işsizlik oranı düşmüştür. İşgücü piyasasına yönelik, uzaktan ve esnek çalışma imkânı, kısa çalışma ödeneği, işten çıkarma yasağı, ücretsiz izin kullanımı ve işverenlere tanınan destekler gibi tedbirlerin 2021 yılının ilk yarısında da devam etmesi işsizlik oranının düşmesinde etkili olmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021, s. 33). Tablo 2'de görüldüğü üzere 2021 yılında ekonomik büyüme bir önceki yıla göre 9,6 puan artarak yüzde 11,4'e yükselirken işsizlik oranı da hem yurtiçi hem yurt dışı talep artışıyla hızlanan istihdam sayesinde gerilemeye devam etmiş ve 1,6

puan azalarak yüzde 11,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ekonomik göstergeler arasında en belirgin bozulma 21,48 puan artışla yüzde 36,08'e yükselen enflasyon oranı olmuştur. Bu duruma başta küresel enerji ve gıda ürünleri fiyat artışları olmak üzere yurtiçi döviz kuru yüksekliğinden kaynaklı maliyet artışları belirleyici olmuştur. Küresel ekonomik faaliyetlerin artmasıyla başta petrol ve metaller olmak üzere emtia fiyatlarındaki hızlı artışlar, yaşanan kuraklık ve küresel gıda fiyatlarındaki artışlar, küresel tedarik zincirlerindeki aksaklıklar, artan taşımacılık ücretleri diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de enflasyonun artmasında etkili olmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 43).

Grafik 2: Büyüme Oranı, Enflasyon Oranı(TÜFE) ve İşsizlik Oranı (%)

Kaynak: TÜİK

Grafik 2'de Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) tarafından açıklanan bültenlerden yılsonu yüzde değerleri alınarak hazırlanan, Türkiye ekonomisinin üç temel makroekonomik göstergesi olan büyüme oranı, genel işsizlik oranı ve tüketici fiyat endeksi (TÜFE) enflasyon oranının 2017-2022 dönem seyrini göstermektedir. Grafik 2'de görüldüğü gibi 2021 yılında Türkiye ekonomisinde büyüme oranı hızla artarken işsizlik oranının düştüğü ancak enflasyon oranının hızla yükseldiği görülmektedir.

2021 yılında salgının etkilerinin azalmasıyla küresel ekonomide toparlanma eğiliminin artması sonucunda cari işlemler açığı düşüş göstermiştir. 2021 yılında kısıtlamaların kaldırılmasıyla normalleşme sürecine geçilmesi, artan turizm gelirleri, rekabetçi kur modelinin uygulanması, jeopolitik avantajlar ve ihracatın hızlı artmasıyla cari işlemler açığının GSYH'ya oranı 3,3 puan azalarak yüzde 1,8 oranına gerilemiştir. 2021 yılı sonunda uygulamaya geçilen Yeni Ekonomi Modeli ile üretime ağırlık verilmesi, ithalatın azaltılarak ihracatın artırılmasına yönelik hedeflerin belirlenmesi ve küresel ekonominin toparlanmasıyla artan dış talep sonucunda, Türkiye'nin dünya ticareti içindeki payı artmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı

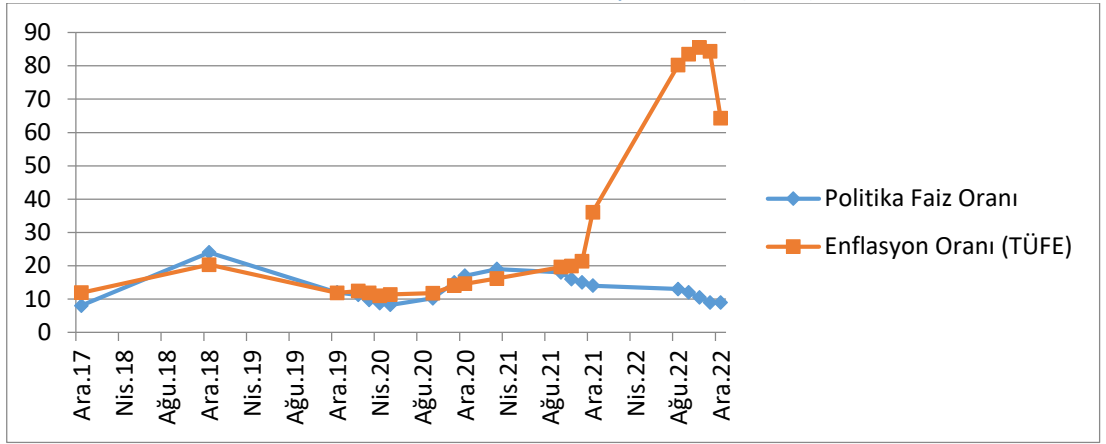
bir önceki yıla göre 5,7 puan artarak yüzde 83'e yükselmiştir. 2021 yılında ekonomide üretim faaliyetlerinin ve tüketimin artması ile alınan vergilerin artması sonucunda kamu gelirleri artış göstermiş ve bütçe açığının GSYH'a oranı 0,7 puan azalarak yüzde 2,7'e gerilemiştir (Bkz. Tablo 2).

2021 döneminde Türkiye'de toplam kamu borç stokunun GSYH'ya oranı olan kamu borç yükü yüzde 37,9'a yükseliş göstermiş olsa da Maastrich Kriteri olan yüzde 60 oranının altında olup birçok Avrupa ülkesine göre düşük düzeydedir. Ancak Türkiye için asıl sorun toplam kamu borç stoku içinde sabit faizli TL cinsi borçlanmanın azalarak döviz cinsinden borçlanmanın payının yükselmeye devam etmesidir. Bu dönemde toplam kamu borç stokunun yaklaşık dörtte üçünün döviz cinsinden olduğu görülmektedir (Oskay, 2022, s. 177). 2021 yılında döviz cinsi borç stokunun payı yüzde 66,0'a kadar yükselmiştir. TL cinsi sabit faizli stok payı 2020 yılında yüzde 22,1 iken 2021 yılında yüzde 15,9'a kadar düşmüştür. Döviz cinsi değişken faizli borç stok payı 2020 yılında yüzde 8,2 iken 2021 yılında yüzde 12'e kadar yükselmiştir. 2022 yılında da önceki dönemlerde olduğu gibi kamu borç yükü ile toplam kamu borç stoku içinde TL cinsi sabit faizli ve değişken faizli senetlerin payı azalırken döviz cinsi hem sabit faizli hem değişken faizli senetlerin ve TÜFFE'ye endeksli borç senetlerinin payında artış devam etmiştir (Oskay, 2022, s. 180-181).

2022 yılında küresel kapsamda tamamen Covid-19 salgınına yönelik kısıtlamaların kalkarak üretim faaliyetlerinin artması ve ekonomik toparlanma ile artan enerji fiyatları ve gıda fiyatlarından Türkiye de olumsuz etkilenen ülkelerden olmuştur. Covid-19 salgın döneminde hemen hemen tüm ülkelerin verdiği teşvik paketleri, genişletici para politikaları, artan likidite ve arz sorunları küresel düzeyde enflasyon sorununa yol açmıştır. Aynı zamanda 2022 yılının başında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı da toparlanmakta olan küresel ekonomiyi olumsuz etkilemiş, tedarik zincirlerindeki sorunlar artmış, özellikle küresel gıda ve enerji fiyatları rekor düzeylere yükselmiş ve küresel enflasyon kalıcı hale gelmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 8-9). Türkiye ekonomisi de Rusya- Ukrayna savaşıyla birlikte derinleşen küresel ekonomik sorunlardan olumsuz etkilenmiştir. Her iki ülke ile özellikle enerji, gıda ve hammadde açısından yakın ilişki içinde olan Türkiye'de gıda fiyatları ile enerji fiyat ve arz güvenliği sorunların artması enflasyonun hızlanmasına yol açmıştır. Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu 2022 yılında da yüksek enflasyon olmaya devam etmiştir. 2022 yılsonu enflasyon oranı bir önceki yılsonuna göre 28,19 puan artış göstererek yüzde 64,27 seviyesine yükselmiştir. Covid-19 salgın sonrasında enflasyonun yükselme eğiliminde olmasına rağmen, enflasyonu düşürme hedefi yerine Yeni Ekonomi Modeli ile büyüme, istihdam ve ihracat arttırmaya yönelik hedefler belirlenmiş ve bu çerçevede para ve maliye politikaları uygulanmaya başlanmıştır. TCMB 2021 yılı Mart ayında yüzde 19'a kadar yükselttiği politika faiz oranını Aralık ayında yüzde 14'e kadar indirmiş ve 2022 yılı boyunca da yüzde 9 seviyesine kadar düşürmeye devam etmiştir (TCMB, 2023). 2021 yılsonunda uygulanan düşük faiz ve yüksek kur politikası dövize olan talebi arttırmış ve döviz kuru yüksek düzeylere ulaşmıştır. TL'nin döviz karşısında hızla değer kaybetmesi ekonomik anlamda panik havasının oluşmasına neden olmuş ve dövize olan talep hızlanmış ve enflasyon beklenildiği gibi düşüş göstermemiştir.

Grafik 3: Politika Faiz Oranı ve Enflasyon Oranı (TÜFE)

Kaynak: TCMB(2023) ve TÜİK

Bu dönemde düşük faiz-yüksek kur uygulaması sonucunda Grafik'3'de görüldüğü gibi, politika faiz indirimine rağmen enflasyon hızla yükselmeye devam etmiştir. 2022 yılsonundaki enflasyon oranında görülen gerileme baz etkisiyle gerçekleşmiştir. OVP(2023-2025) göre, enflasyon oranı 2023 yılında düşüş eğilime devam ederek yüzde 24,9 olması öngörülmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s.20). Aynı zamanda genişletici maliye politikası uygulamasına da devam edilmiş, çeşitli vergilerde indirim yapılmış ve kamu harcamaları arttırılmıştır. Böylece 2022 yılında tüketim ve ihracat artışına dayalı ekonomik büyüme ve işgücüne katılım ve istihdam artışı ile işsizlik oranı azalmaya devam etmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi OVP(2023-2025) göre, 2022 ve 2023 yılında ekonomik büyüme oranı yüzde 5 olarak tahmin edilmektedir. 2022 yılında yüzde 10,2 olan işsizlik oranı 2023 yılında yüzde 10,4 olarak öngörülmektedir. IMF(2023) raporuna göre 2022 yılı için revize edilerek yüzde 5,5 olarak tahmin edilen Türkiye'nin ekonomik büyümesi, 2023 ve 2024 yılı için yüzde 3 olarak öngörülmektedir. Birleşmiş Milletlerin Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler 2023 raporunda ise Türkiye ekonomisi 2022 yılında yüzde 5,4 büyürken 2023 yılında 3,7 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

2022 yılında dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye'nin ihraç mallarının çoğunda talebin fiyat esnekliği yüksek iken ithal malların talebinin fiyat esnekliğinin katı olması nedeniyle, TL'nin dış değer kaybının çok yüksek olmasına karşın, dış ticaret dengesi beklenildiği gibi gerçekleşmemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 12,2 puan düşerek yüzde 70,8 olarak gerçekleşmiştir. Rusya-Ukrayna savaşının enerji fiyatlarını rekor düzeylerde yükseltmesi ile ithalat pahalı hale gelirken ihracat yapılan ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin yavaşlaması ise ihracatının hızını azaltmıştır. 2022 yılında artan ihracat ve turizm gelirinin yanı sıra azalan altın ithalatına rağmen artan emtia fiyatları ve enerji ithalatının yükselişine bağlı olarak

cari işlemler açığının GSYH'ya oranı, salgın öncesi 2017 yılındaki yüzde 5,5 düzeyinin de üzerine çıkarak yüzde 5,6 olarak gerçekleşmiştir. Orta Vadeli Programa (2023-2025) göre bu oranın yüzde 2,5 olması öngörülmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 61). Döviz kuru ve emtia fiyatlarında artış ile enerji fiyatlarının beklenenin üzerinde artması sonucunda 2022 yılı program hedeflerinde revizyon gereksinimi doğmuş ve bu çerçevede gelir ve harcamalarda meydana gelen değişim sebebiyle ek bütçe yapılmıştır (Oskay, 2022, s. 174). Bütçe açığı, özellikle kurumlar vergisi, özel tüketim vergisi, gümrük vergisi ve ithalden alınan katma değer vergilerinin artmasıyla azalma göstermiştir. 2022 yılsonunda OVP'a göre bütçe açığının GSYH'ya oranı yüzde 1'e gerilemesi beklenmektedir.

Türkiye ekonomisi 2023 yılına, dünya ortalamasına göre yüksek bir büyüme oranı, yüksek enflasyon oranı, artma eğilimli bütçe açığı, üretimin ithalata bağımlı yapısı nedeniyle döviz kuru yüksekliğine rağmen düşürülemeyen bir cari işlemler açığı ile girmiştir. Yüksek enflasyon ortamında 2023 yılında da Yeni Ekonomi Modeli çerçevesinde büyüme ve ihracat hedefli genişletici para ve maliye politikalarına devam edileceği görülmektedir. Bu kapsamda ihracata yönelik üretim artışı ile yüksek düzeylere ulaşan cari açık ve döviz ihtiyacı sorunu çözülerek bir taraftan ekonomik büyüme sağlanırken diğer taraftan da döviz kuru yüksekliğinden kaynaklanan enflasyon sorununun çözüleceği beklenmektedir. Ancak TL'nin değer kaybettiği, dolarizasyonun arttığı, yüksek fiyattan ithal edilen girdilerin ihracat maliyetlerini arttırdığı bir ekonomik görünümde enflasyon yükselmeye devam etmektedir. Aynı zamanda 2023 yılında, küresel ekonomide yaşanan sorunların devam etmesi halinde 2022 yılından daha kötü geçmesi olası görülmektedir. Özellikle küresel enflasyonun artma eğilimine devam etmesi halinde, başta Fed olmak üzere AMB ve birçok ülkenin faiz artırımına devam etmesi, Rusya-Ukrayna savaşının ve savaşın neden olduğu enerji ve gıda krizinin sürekliliğine bağlı olarak küresel ekonominin durgunluğa girmesi Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyecektir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 21). Aynı zamanda Türkiye'de 2023 yılında seçimin yapılacak olması ve en son 10 ilde yaşanan büyük deprem felaketi ve maliyeti ekonomik görünümü olumsuz etkileyecektir. Bütün bu belirsizlik ve yüksek risk ortamında Türkiye ekonomisinde büyümenin yavaşlaması, işsizlik, cari açık ve bütçe açığının, kamu borçlanmasının artması ve yüksek enflasyon sorununun devam etmesi olası görülmektedir.

4. Sonuç

Dünya genelinde yaşanan Covid-19 salgını küresel boyutta gerek toplumsal gerekse ekonomik açıdan daha önceki salgın ve kriz dönemlerinden daha ağır etkiler oluşturmuştur. Covid-19 salgını sonucunda küresel boyutta insanların yaşam tarzı, alışkanlıkları yeni bir çerçeveye bürünmüş ve ülkelerde yeni politikaların uygulanmasına neden olmuştur. Salgının neden olduğu olumsuz etkileri önlemeye yönelik ülkeler farklı boyutlarda da olsa hızla tedbir paketleri açıklamaya başlamışlardır. Ancak alınan tedbirlerin olumlu katkılarının yanı sıra ekonomik göstergelerin çoğunda salgın öncesi başlayan bozulmalar artış göstermiştir. Salgına zayıf ekonomik göstergeler ile yakalanan Türkiye ekonomisinin görünümü de salgın

döneminde daha da bozulmuştur. Hem dünya hem Türkiye ekonomisi açısından 2020, insan sağlığını olumsuz etkileyen salgının neden olduğu toplumsal ve ekonomik etkilere odaklanıldığı zor ve kötü bir yıl olmuştur. Salgın sonrası 2021 yılında küresel boyutta toparlanmaya başlayan dünya ekonomisi, artan talep, gıda, hammadde, emtia ve enerji fiyat artışları, tedarik zincirlerinde bozulmalar, nakliye maliyetlerinde artışların etkisiyle azalan arz sonucunda enflasyon sorunu ile karşılaşmıştır. Dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yükselen enflasyon 2022 yılı başlarında Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla kalıcı bir sorun haline gelmiştir.

Rusya- Ukrayna savaşı, 1970’li yıllardan buyana küresel boyutta görülmemiş ölçüde bir enerji şokuna neden olmuş ve 2022 yılında dünyada çoğu ülkede hafifleyen Covid-19 salgını, savaşla birlikte farklı bir boyuta sürüklenmiştir. 2008 küresel finansal kriz ve Covid-19 salgın krizinde ekonomiyi canlandırmak amaçlı merkez bankalarının genişletici para politikası ve faiz indirimleri uygulamaları tersine dönmüş, artık büyüme ve istihdam hedefi yerine enflasyonu kontrol altına alma hedeflenerek, sıkı para politikası uygulaması ve faiz artırımına geçilmiştir. Savaşla artan jeopolitik sorunlar ve gıda, hammadde ve enerji fiyatlarında hızlı artışlarla yükselen enflasyonu kontrol etmek amaçlı başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkenin sıkılaştırıcı para politikası uygulamaları ve politika faiz oranlarını arttırmaya başlamaları, enflasyonda yavaşlamayı sağlarken üretim faaliyetlerinde yavaşlamaya neden olmuş ve küresel büyümenin azalması sorunu ortaya çıkmıştır. 2023 yılında da özellikle gelişmiş ülkelerde yüksek enflasyon kontrol altına alınincaya kadar sıkı para politikası uygulamasına devam edilmesi küresel durgunluk riskini arttırmaktadır. Dünyadaki ekonomik görünüm, politika yapımcıların fiyat istikrarını yeniden sağlamaya yönelik para ve maliye politikalarını başarılı bir şekilde ayarlamasına, salgının ve savaşın gidişatına ve Çin’deki büyüme beklentilerine bağlı olacaktır.

Türkiye ekonomisi salgın sonrası küresel ekonomik gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve ekonomik görünüm beklenildiği gibi güçlenmemiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’nin makroekonomik göstergeleri, gelişmekte olan ülkelere göre oluşan grubun ortalaması ile kıyaslandığında en iyi görünüm, brüt toplam kamu borç stokunun GSYH’ya oranı açısından olup ortalamanın altında olmasıdır. Ancak işsizlik oranı, enflasyon oranı ve cari açığın GSYH’ya oranı ortalamanın oldukça üzerinde iken büyüme oranının ortalamanın altında kalması ekonomik görünümün iyi olmadığını göstermektedir. Küresel boyutta yaşanan durgunluk, yüksek enflasyon ve finansal sıkılaştırmanın devam ettiği ekonomik görünümde, dış finansman açığı yüksek ve döviz ihtiyacı fazla, özellikle enerji ve emtialarda dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye ekonomisinde genişletici ekonomi politikalarına devam edilmesi, ülke riskinin ve CDS priminin yükselmesine neden olurken finansal kırılganlığı arttırmaktadır. Kamu ve özel kesim borçlanma ihtiyacı ve borçlanma maliyeti artmakta, ekonomik büyümesi yavaşlarken işsizlik artmakta,

cari açık yükselmekte ve enflasyon baz etkisiyle azalma gösterse de fiyat istikrarı sağlanamamaktadır. Bu amaçla Türkiye uyguladığı ekonomi politikalarını fiyat istikrarını sağlama, dışa bağımlılığı azaltma ve üreten bir ülke hedefine yönlendirerek gerekeni hızlı ve kapsamlı olarak yapmalıdır. Türkiye’de artan finansal kırılganlığını azaltmak için öncelikle, yurtiçi tasarrufları arttırmaya, yüksek döviz ihtiyacını azaltarak TL’nin değerlenmesini sağlamaya, ihracat artışında ithal girdi mallarına olan bağımlılığını azaltıp yerli üretimi teşvik etmeye, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımını ve yabancı sermaye yatırımlarını arttırmaya yönelik politikalara öncelik verilmesi gerekmektedir

Kaynaklar

Adrian, T. (2020). Monetary and financial stability during the coronavirus outbreak. *IMF Blog*. Erişim Tarihi: 30.01.2023. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/03/11/blog030920-monetary-and-financial-stability-during-the-coronavirus-outbreak>

Adrian, T., Erceg, C & Natalucci, F.(2023). Looser financial conditions pose conundrum for central banks. *IMF Blog*. Erişim Tarihi:4.02.2023. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/02/02/looser-financial-conditions-pose-conundrum-for-central-banks>

Buğra, A., Gürkaynak, R., Keyder, Ç., Palat, R. A. & Pamuk, Ş. (2020). New perspectives on Turkey roundtable on the Covid-19 pandemic: Prospects for the international political economic order in the post-pandemic world. *New Perspectives on Turkey*, (63), 138-167.

Çakmaklı, C. Demiralp, S., Kalemli Özcan, Ş., Yesiltaş, S. & Yıldırım, M. A. (2020). Covid-19 and emerging markets: the case of Turkey. *Koç University-Tüsiad Economic Research Forum Working Paper Series Working Paper*,(2011). Erişim Tarihi:15.01.2023. https://eaf.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2020/05/erf_wp_2011.pdf

Çalışkan, A.&Dayıoğlu Erul, R.(2021). Koronavirüs krizinden çıkışta Türkiye’de alınan ekonomik önlemler ve kamu politikalarının önemi, *Vergi Raporu*, (256), 35-58.

Eryüzlü, H. (2020). Covid-19 ekonomik etkileri ve tedbirler: Türkiye’de helikopter para, uygulaması. *Ekonomi-Maliye-İşletme Dergisi*, 3(1), 10-19. <https://doi.org/10.46737/emid.745621>

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020a). *Covid-19 Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi*. Erişim Tarihi: 15.01.2023. <https://www.isim.org.tr/content/upload/attached-files/covid-19-ekonomik-istikra-20200414170956.pdf>

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020b). *Yeni Ekonomi Programı 2021-2022-2023*. Erişim Tarihi:15.01.2023. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/09/YEN%C4%B0-EKONOM%C4%B0-PROGRAMI-K%C4%B0TAP%C3%87IK.pdf>

Hazine ve Maliye Bakanlığı. *Kamu borç yönetimi raporları*. Erişim Tarihi:15.01.2023. <https://www.hmb.gov.tr/kamu-finansmani-raporlari>

ILO. (2020). COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses. Erişim Tarihi:10.01.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf

ILO. (2022). *World Employment and Social Outlook Trends 2022*. Erişim Tarihi:30.01.2023. https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_834656/lang-tr/index.htm

ILO. (2023a). ILOSTAT. Erişim Tarihi:30.01.2023. https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer13/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A

ILO. (2023b). *World Employment and Social Outlook Trends 2023*. Tarihi:30.01.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_865387.pdf

IMF. (2022a). Countering the cost-of-living crisis database. *World Economic Outlook Report Oct. 2022*. Erişim Tarihi:10.01.2023. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October/select-aggr-data>

IMF. (2022b). Crisis upon crisis. *Annual Report*. Erişim Tarihi:10.01.2023. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2022/>

IMF. (2023). Inflation peaking amid low growth, *World economic outlook update jan 2023*. Erişim Tarihi:10.01.2023. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/01/31/world-economic-outlook-update-january-2023>

Loayza, N.V.&Pennings, S. (2020). Macroeconomic policy in the time of Covid-19: A primer for developing countries. <https://doi.org/10.1596/3354>

McKibbin, W. & Fernando, R. (2020). The economic impact of Covid-19. Economics in the time of Covid-19. (Edited by Richard Baldwin and Beatrice Weder di Mauro), Cepr Press. Erişim Tarihi:5.01.2023. https://cepr.org/publications/books-and-reports/economics-time-covid-19#392513_392549_388527

Noy, I., Doan, N., Ferrarini, B. & Park, D. (2020). Measuring the economic risk of covid-19. *Covid Economics: Vetted And Real-Time Paper*, (3), 1-16.

OECD (2022). *Economic outlook*. Erişim Tarihi:30.01.2023. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f6da2159-en/index.html?itemId=/content/publication/f6da2159-en>

Oskay, C. (2020). Covid-19 pandemisinde istihdam, eğitim veya öğretimde olmayan gençler ve genç işsizliği: Türkiye açısından bir değerlendirme. 3. *International New York Conference On Evolving Trends In Interdisciplinary Research & Practices* November 13-15, 2020 Manhattan, New York, 296-303

Oskay, C. (2022). Türkiye’de kamu borç stok yapısındaki değişim ve gelişim: Covid-19 salgın dönemi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 171-189 <https://doi.org/10.56400/tarsusiibfdergisi.1180190>

Özatay, F. (2020). *Finansal krizler ve Türkiye*. Doğan Kitabevi

Rungcharoenkitkul, P. (2021). Macroeconomic effects of Covid-19: a mid-term review. *Bank for International Settlements (BIS) Working Papers* (959). Erişim Tarihi:31.01.2023. <https://www.bis.org/publ/work959.pdf>

Sertkaya, B.& Baş, S. (2021). Covid-19 salgınının türkiye ekonomisi üzerine etkileri: riskler ve olası senaryolar, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(21), 147-167 <https://doi.org/10.53092/duibfd.911378>

Strateji ve Bütçe Başkanlığı.(2020). *Yıllık ekonomik rapor*, Erişim Tarihi:5.01.2023. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-.pdf>

Strateji ve Bütçe Başkanlığı.(2021). *Yıllık ekonomik rapor*, Erişim Tarihi:5.01.2023. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/10/Yillik_Ekonomik_Rapor-2021.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı.(2022). *Orta vadeli program (2023-2025)*. Erişim Tarihi:5.01.2023. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/09/Orta-Vadeli-Program-2023-2025.pdf>

Strange, R. (2020). The 2020 Covid-19 pandemic and global value chains. *Journal of Industrial and Business Economics*, (47), 455–465.

World Trade Organization. (2020). Trade set to plunge as Covid-19 pandemic upends global economy, Erişim Tarihi:5.01.2023. https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm

World Bank. (2020). Global economic prospects. *World economic outlook*. Erişim Tarihi:5.01.2023. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>

TCMB. (2023). Para kurulu kararları, bir hafta vadeli repo faiz oranları, Erişim Tarihi:5.01.2023. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/1+Hafta+Repo>

TCMB. (2020a). *Enflasyon Raporu*. Erişim Tarihi:5.01.2023. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/530bcf58-def9-43d2-a8be-ff9d4dee70da/enfocak2020_ii_tam.pdf?CACHEID=ROOTWORKSPACE-530bcf58-def9-43d2-a8be-ff9d4dee70da-n7a7h.p&MOD=AJPERES

TCMB. (2020b). Koronavirüsün ekonomik ve finansal etkilerine karşı alınan tedbirler. Erişim Tarihi:5.01.2023. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Koronavirus>

TÜİK. Haber bültenleri. Erişim Tarihi:31.01.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>

United Nations. (2023). *World economic situation and prospects 2023*. Erişim Tarihi: 1.02.2023. <https://desapublications.un.org/publications/world-economic-situation-and-prospects-2023>

Yong, W. (2020). The impact of the pandemic on china and its relations with the world. Erişim Tarihi:31.01.2023. https://www.globalasia.org/v15no3/cover/the-impact-of-the-pandemic-on-china-and-its-relations-with-the-world_wang-yong